

Sprenevedanje Unesca glede težav projekta COBISS.Net ter zmeda glede statusa in dejavnosti IZUM-a pod pokroviteljstvom Unesca

IZUM z zgodovinsko pogojenim in zavajajočim imenom Institut informacijskih znanosti se je po izločitvi iz Univerze v Mariboru leta 1992 uveljavil kot regionalni center za knjižnične informacijske sisteme in informacijske sisteme o raziskovalni dejavnosti s strateškim ciljem v mrežo COBISS.Net povezati vse knjižnice v Sloveniji, Srbiji, Bosni in Hercegovini, Severni Makedoniji, Črni gori, Bolgariji, Albaniji in na Kosovu, odprto pa je tudi vabilo knjižnicam na Hrvaškem.

Piše: Tomaž Seljak

"Kadar ni mogoče odstraniti resničnosti, odstranimo tisto, kar spominja na resničnost. In mirna Bosna."

Status javnega zavoda, dejavnost in upravljanje **IZUM**-a določajo trije zakoni in vladni sklep o ustanovitvi IZUM-a ([vir](#)), toda vsak drugače. Vlogo IZUM-a v mreži **COBISS.Net** določajo:

- *krovne pogodbe* o implementaciji sistema COBISS v ciljnih državah, sklenjene z nacionalnimi knjižnicami,
- *pogodbe o vzpostavitvi informacijskih sistemov o raziskovalni dejavnosti* (E-CRIS), sklenjene z nekaterimi ministrstvi/agencijami v ciljnih državah, in
- *pogodbe o sodelovanju* pri vzpostavitvi bibliografskih sistemov za evalvacijo rezultatov raziskovalnega dela, sklenjene z akademijama znanosti in umetnosti Albanije in Kosova.

Vlogo IZUM-a kot **Unesco** centra 2. kategorije (centri 1. kategorije so organizacijske enote Unesca) določa 18. septembra 2012 podpisani *Sporazum* med **Republiko Slovenijo** ter **Organizacijo združenih narodov za izobraževanje, znanost in kulturo** (Unesco) o preoblikovanju IZUM – Regionalnega centra za knjižnične informacijske sisteme in informacijske sisteme o raziskovalni dejavnosti v **Mariboru, Slovenija**, v center 2. kategorije pod pokroviteljstvom Unesca in o njegovem delovanju ([vir](#)). Po navedenem *Sporazumu* so naloge IZUM-a kot Unescovega centra identične nalogam, ki so bile že pred tem določene z vladnim sklepom o ustanovitvi IZUM-a:

- usklajevanje razvoja in delovanja vzajemnega bibliografskega sistema in storitev;
- usklajevanje razvoja in uporaba standardov računalniške podpore za potrebe vzajemnega bibliografskega sistema in storitev;

- razvoj in vzdrževanje programske opreme za potrebe vzajemnega bibliografskega sistema in storitev;
- ugotavljanje usposobljenosti osebja knjižnic za vzajemno katalogizacijo in sodelovanje z nacionalnimi knjižnicami držav, ki sodelujejo v COBISS.Net;
- načrtovanje in vzdrževanje skupnih računalniških in komunikacijskih zmogljivosti za delovanje sistema;
- upravljanje ponudbe podatkovnih zbirk na elektronskih nosilcih podatkov z neposrednim dostopom s soglasjem njihovih ustvarjalcev;
- organizacija strokovnega usposabljanja in svetovanja na področjih, ki jih pokriva vzajemni bibliografski sistem;
- usklajevanje informacijskih sistemov za spremljanje raziskovalne dejavnosti v različnih državah, ki uporabljajo COBISS.Net;
- sodelovanje pri javnih programih za razvoj mreže COBISS.Net kot sredstva za razvoj družb znanja v regiji;
- načrtovanje razvoja in vzdrževanja računalniške in komunikacijske infrastrukture v izobraževalnih, raziskovalnih in kulturnih organizacijah;
- raziskovalno, razvojno in svetovalno delo na svojem delovnem področju.

Vlada pa se je z navedenim Sporazumom obvezala spremeniti sestavo **Upravnega odbora IZUM-a** tako, da bi bil 5-članski in bi v njem imela svojega predstavnika tudi Unesco in **Svet COBISS.Net**. IZUM je z navedenim *Sporazumom* pridobil pravico sklicevanja na pokroviteljstvo Unesca in možnost pridobitve pomoči strokovnjakov Unesca pri izvajanju skupnih dejavnosti.

Unesco se s Cerarjevo vlado ni prepiral

Od septembra 2012 sva si s takratnim direktorjem IZUM-a **Davorjem Šoštarčem** naslednja štiri leta prizadevala za spremembo sestave Upravnega odbora IZUM-a in za mednarodno razvojno pomoč ciljnim državam pri širitvi mreže COBISS.Net. Žal je **Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport (MIZŠ)** oboje vztrajno odklanjalo, nasprotovalo pa je tudi sodelovanju IZUM-a z menoj kot koordinatorjem projekta COBISS.Net. Posledično so propadli dogovori s pristojnimi ministri **Albanije** in **Kosova** o implementaciji sistema COBISS v njihovih državah, zapravljenih (!) pa je bilo tudi več priložnosti za pridobitev 10 milijonov evrov evropskih sredstev razvojne pomoči državam **Zahodnega Balkana**.

Leta 2016 je Unesco na pobudo **Evropske komisije** izkazal pripravljenost, da v sodelovanju z menoj projekt COBISS.Net (vir) prevzame pod svoje okrilje, a za to potrebne politične podpore tedanje slovenske vlade ni bilo mogoče pridobiti. Predstavnik Unesca dr. **Bhanu Neupane** mi je takrat pojasnil, da se Unesco glede podpore projektu in sestave Upravnega odbora IZUM-a s slovensko vlado *ne bo prepiral*.

Ob tem je direktor IZUM-a leta 2016 na mojo pobudo imenoval Svet COBISS.Net kot posvetovalno telo, ki naj bi ga sestavljali direktorji nacionalnih knjižnic v mreži COBISS.Net in vodje nacionalnih COBISS centrov, predstavniki ministrstev/agencij, ki upravljajo z nacionalnimi sistemi **E-CRIS**, ter direktor IZUM-a. Njegove naloge so:

- izmenjava izkušenj z implementacijo sistemov COBISS in E-CRIS v sodelujočih državah in predlaganje ukrepov za odpravo morebitnih težav,
- usklajevanje prioritet pri razvoju in implementaciji aplikacij COBISS in E-CRIS ter njihovem povezovanju z drugimi sistemi in servisi,
- usklajevanje aktivnosti pri pridobivanju virov financiranja širitve mreže COBISS.Net ter
- oblikovanje priporočil Upravnemu odboru IZUM-a.

Prve seje se je kot gost preko video povezave udeležil tudi Bhanu Neupane.

Nezakoniti Upravni odbor IZUM-a

Novi direktor IZUM-a dr. **Aleš Bošnjak**, imenovan leta 2017, je junija 2019 Unescu predlagal, da imenuje svojega predstavnika v Svet COBISS.Net (COBISS.Net Council), in sicer "*skladno s 7. členom Sporazuma*", ki pa določa sestavo 5-članskega Upravnega odbora IZUM-a (Management Board), kar je bila čista *prevara*,

ker Svet COBISS.Net ni organ upravljanja IZUM-a, temveč *posvetovalni organ*. Unesco je prevari nasedel - ali pa nanjo zavestno pristal - in je po razlagi generalnega sekretarja **Slovenske nacionalne komisije za Unesco** 14. januarja 2020 za svojega predstavnika v Svetu COBISS.Net imenoval Bhanuja Neupaneja, kar pa se ne ujema z navedbo v dopisu Unesca:

"will serve as a representative of the Director-General of UNESCO on the Management Board as per Article 7 of the Agreement".

Ob tem sta MIZŠ in direktor IZUM-a zavzela stališče, da sprememba sestave Upravnega odbora IZUM-a ni potrebna. Posledično je bil v **Državnem zboru** zavržen predlog **Državnega sveta** za spremembo *Zakona o knjižničarstvu* (črtanje 46. člena, ki določa najmanj 9-člansko sestavo upravnega odbora IZUM-a), s čimer bi bilo vladi omogočeno, da v aktu o ustanovitvi IZUM-a določi ustrežnejšo sestavo Upravnega odbora IZUM-a (po strukturi in kompetentnosti).

Na pobudo Državnega sveta in **Ministrstva za zunanje zadeve** pa je julija 2020 Državni zbor nepričakovano ratificiral uvodoma navedeni *Sporazum* z Unescom, ki je s tem kot mednarodna pogodba postal obvezujoč in je po slovenski ustavi hierarhično nad nacionalnimi zakoni in drugimi predpisi, kar pa vlada vztrajno ignorira. Obstoječi 9-članski Upravni odbor IZUM-a je glede na navedeno sedaj tudi **nezakonit!**

Takoj po ratifikaciji *Sporazuma* sem pisal gospodu Neupaneju in ga med drugim seznanil:

- kako je leta 2017 strokovno nekompetenten in zmanipuliran Upravni odbor IZUM-a na zahtevo MIZŠ za novega direktorja izbral dr. Aleša Bošnjaka, ki nima ne strokovne avtoritete in ne kompetenc za opravljanje navedene funkcije,
- kako in zakaj je bila junija 2019 ustanovljena **Civilna iniciativa** za rešitev strateških razvojnih vprašanj javnega zavoda IZUM in projekta COBISS.Net (www.zacobiss.net),
- kako je v Državnem zboru propadel predlog Državnega sveta za spremembo Zakona o knjižničarstvu in
- kako je nato Državni zbor ratificiral Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Unescom iz leta 2012, kar pomeni, da ni več pravne ovire za spremembo sestave Upravnega odbora IZUM-a skladno z navedenim Sporazumom.

Izgubljeni milijoni evrov

Bhanu Neupane je na 5. seji Sveta COBISS.Net 9. septembra 2020 predstavil predhodna prizadevanja za pridobitev evropskih sredstev, ko je bila Evropska komisija pripravljena investirati 10 milijonov evrov v projekt COBISS.Net, če bi ga države v mreži COBISS.Net podprle, a je "pozabil" omeniti ključni problem – *nepripravljenost slovenske vlade, da projekt predlaga in politično podpre!* Tudi ni omenil, da obstaja kakšen problem s sestavo Upravnega odbora IZUM-a ali z veljavnostjo statusa IZUM-a kot Unescovega centra 2. kategorije. Očitno se je moral sprenevedati, da se ne bi komu v Sloveniji zameril.

Na navedeni seji je bil sprejet *Akcijski načrt COBISS.Net 2020–2023* (Podpora razvoju nacionalnih knjižničnih sistemov v državah jugovzhodne **Evrope** in njihovi integraciji v skupni izobraževalni, raziskovalni in kulturni prostor) z definiranimi cilji, koraki za doseg ciljev in ovirami na poti do ciljev. Poleg izpostavljene ne dovolj zavzete lokalne angažiranosti v ciljnih državah so prepoznane *"največje ovire zaradi:*

- *nezadostne politične podpore,*
- *ogrožanja sinergije zaradi vpliva parcialnih interesov,*
- *pomanjkanja razvojnih virov (finančnih, kadrovskih, tehničnih),*
- *razkoraka med deklarativnimi in operativnimi vrstami podpore,*
- *nestabilnega političnega in organizacijskega okolja,*
- *slabo razvitih komplementarnih pristopov na medresorski in medsektorski ravni,*
- *odsotnosti kompetentnih sogovornikov v ciljnih državah, regiji in Evropi,*
- *nezadostnih virov financiranja upravljanja in razvoja e-storitev in e-vsebin,*
- *pomanjkanja konkretnih akcij pri mednarodnih razvojnih instrumentih in seveda*
- *nezadostnih finančnih virov".*

Na reševanje navedenih težav pa IZUM nima odločujočega vpliva, kar lahko preberemo tudi v navedenem načrtu.

Decembra 2020 je sledila konferenca COBISS Meet 2020, na kateri je imel Bhanu Neupane uvodni nagovor (vir). Udeležence konference je najprej spomnil, pod kakšnimi pogoji in s kakšnimi (šestimi/sedmimi) cilji je bil IZUM pred dobrimi osmimi leti ustanovljen (pravilno: preoblikovan) in je postal center 2. kategorije pod pokroviteljstvom Unesca, nato pa je udeležence konference presenetil z naslednjim pojasnilom:

"Center je bil uradno imenovan 12. oktobra 2012. Zaradi nekega člana v Ustavi pa je center lahko začel uradno delovati šele 14. januarja 2020. Torej zdaj ne podajamo ocene za center, ampak začinjamo znova, kajti karkoli je bilo storjenega prej, in čeprav je to storil IZUM kot center 2. kategorije pod pokroviteljstvom Unesca, ta ni bil uradno priznan kot center 2. kategorije pod pokroviteljstvom Unesca. To pomeni, da je treba ponovno razmisliti in opredeliti prej omenjene točke - torej teh 6 (ciljev). Od leta 2012 se je svet zelo spremenil. Veliko se je spremenilo na bolje, nekaj pa tudi na slabše. Še vedno obstaja milijarda ljudi, ki ne znajo brati in pisati. Imamo podobno število ljudi, ki morajo preživeti z manj kot 1 dolarjem na dan, in skoraj 720 milijonov ljudi gre v posteljo lačnih. Ob vseh teh izzivih se je svet leta 2015 odločil, da se bo podal na novo razvojno pot. Kar zadeva IZUM, se je pokazala ključna točka, in to je bilo izjemno pa tudi zelo pomembno za IZUM. In imelo je soglasje svetovnih voditeljev. To je bil položaj in stališče, kot tudi fizični prostor znanja v razvoju sveta. Naj je šlo za revščino ali lakoto, znanje je postalo univerzalno zdravilo, ki bo našlo in ponudilo rešitev za vse razvojne izzive. In tako zdaj vaš center IZUM oziroma naš center IZUM igra veliko pomembnejšo vlogo, kot je bila prvotno zastavljena leta 2011, ko je Vlada Republike Slovenije predlagala, da IZUM postane center 2. kategorije pod pokroviteljstvom Unesca."

Od kod mu datum imenovanja 12. oktober 2012, ni znano. IZUM-u je bil status centra pod pokroviteljstvom Unesca podeljen na **Generalni skupščini** Unesca novembra 2011, Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Unescom je bil podpisan septembra 2012, v Državnem zboru pa ratificiran julija 2020. Sklicevanje na *"nek člen v Ustavi"* lahko zadeva le ratifikacijo Sporazuma 9. julija 2020 in ne 14. januar 2020, ko je Unesco imenoval Bhanuja Neupaneja za svojega predstavnika v Upravnem odboru IZUM-a, *de facto* pa je postal član Sveta COBISS.Net. Popolna zmeda z datumi in veljavnostjo statusa IZUM-a. Kako je mogoče, da je Unesco po osmih letih ugotovil, da je IZUM v preteklih letih deloval kot center 2. kategorije pod pokroviteljstvom Unesca, ne da bi mu bil ta status uradno priznan?

V nadaljevanju je Bhanu Neupane predstavil svoj pogled na potrebno prilagoditev ciljev in nalog IZUM-a izzivom leta 2020 in ciljem **Svetovnega vrha o informacijski družbi** (WSIS) ter *Agende za trajnostni razvoj do leta 2030*. Med drugim je izpostavil:

- *"Ali ostanemo veseli in zadovoljni, da je IZUM odigral svojo vlogo pri izmenjavi znanja in izkušenj glede avtomatizacije knjižničnih storitev, ali pa stremimo k višjim ciljem?"*
- *"Kdo so novi deležniki, s katerimi bi lahko sodelovali in začeli izkoriščati njihov potencial in tako spravili IZUM-ovo agendo naprej?"*
- *"Naslednje leto bodo ZN začeli desetletno pobudo za avtohtone jezike. Morda bi IZUM lahko izkoristil priložnost in se ponudil kot skrbnik virov znanja v različnih jezikih."*
- *"Pred kratkim so nas kontaktirali iz Bosne in Hercegovine, ker bi radi razvili nekaj o znanosti podatkov. Dogovorili smo se in razmišljamo o specifičnem predlogu. Ampak bilo bi lepo, če bi nekaj tega razvitega znanja iz te iniciative steklo nazaj v IZUM ... "*
- *"Predlagam, da IZUM pogleda izven okvira svojega trenutnega področja dela in regije, in hkrati začne razmišljati, kaj lahko ponudi ali pa uporabi v revnejših delih sveta, morda v Afriki ali Vzhodni Aziji itd."*

Gospod Neupane v svojem 22-minutnem nagovoru COBISS.Net ni omenil. Očitno tudi ne pozna obveznosti IZUM-a po pogodbah s partnerji v ciljnih državah, saj sklepa, da je IZUM svojo vlogo že odigral. "Svetovalnemu odboru" (predpostavljam, da je imel v mislih Svet COBISS.Net) in IZUM-u je predlagal v razmislek nove izzive informacijske družbe, ne da bi pred tem preveril, katere od njih IZUM že uspešno obvladuje, kakšna širitev dejavnosti lahko predstavlja dodano vrednost in kaj ne sodi v delokrog IZUM-a.

Zmeda se nadaljuje ...

Kot že kdaj pred tem, sem avgusta 2021 pisal direktorjem nacionalnih knjižnic in vodjem nacionalnih COBISS centrov v mreži COBISS.Net ter jih seznanil s problematiko upravljanja IZUM-a in z vlogo Sveta COBISS.Net ter s problematiko mednarodne razvojne pomoči knjižnicam v mreži COBISS.Net. Vse relevantne informacije

so sicer v slovenščini dostopne tudi na www.zacobiss.net. Žal se je nato izkazalo, da naslovniki nimajo potrebne moči za podporo mojim predlogom za rešitev odprtih vprašanj.

Na 6. seji Sveta COBISS.Net 26. oktobra 2021 je bila ponovno potrjena zmeda v razumevanju statusa in vloge IZUM-a kot Unescovega centra 2. kategorije – Regionalnega centra za knjižnične informacijske sisteme in informacijske sisteme o raziskovalni dejavnosti, ko je Bhanu Neupane v uvodnem nagovoru pojasnil, "da je to, formalno vzeto, šele druga seja Sveta COBISS.Net in dobra priložnost, da se začne na novo. ... Pogodba je bila podpisana septembra 2012 za obdobje 6 let, vendar do lani ni bila v celoti v veljavi. Podlaga je bila izmenjava znanja in rezultatov raziskav znotraj okvira avtomatizacije knjižnic; pomembni naj bi bili rezultati, za okrepitev izmenjave znanja bi bilo potrebno tesno sodelovanje in treba je izboljšati naše aktivnosti na področju izobraževanja. Tudi druge države članice bi morale organizirati centre znanja. Ni več leto 2012 in obstajajo cilji na področju trajnostnega razvoja, ki bi jih bilo treba doseči do leta 2030. Tudi tehnološka raven se je od leta 2012 spremenila in umetna inteligenca je zdaj prevladujoča. Srečno naključje je, da ima Mednarodni raziskovalni center za umetno inteligenco (International Research Centre on Artificial Intelligence, IRCAI) sedež tudi v Sloveniji, umetno inteligenco je treba vgraditi v IZUM-ove aktivnosti«.

K temu je dodal, »da se je treba odločiti, kaj se lahko stori v letih 2021 in 2022".

Očitno je gospod Neupane pozabil, da je leta 2020 sodeloval pri pripravi *Akcijskega načrta COBISS.Net 2020–2023*, v katerem lahko med drugim preberemo, da naj bi se v času trajanja tega akcijskega načrta v mrežo COBISS.Net letno na novo vključilo 15 knjižnic iz držav **Zahodnega Balkana**. Če upoštevamo, da je v navedenih državah blizu 1300 nacionalnih, splošnih, visokošolskih in specialnih knjižnic in je do 31. decembra 2021 v COBISS.Net vključenih šele 480 (37%) navedenih knjižnic, bi ob načrtovani dinamiki vključevanja potrebovali za vključitev preostalih 820 knjižnic nadaljnjih 55 let. Kaj pa nekaj tisoč šolskih knjižnic?

Neupane je predlagal izboljšanje aktivnosti na področju izobraževanja in menil, da bi morale tudi druge države članice organizirati centre znanja. Očitno ne pozna pogodb o implementaciji sistema COBISS v ciljnih državah, na podlagi katerih so bili v nacionalnih knjižnicah organizirani nacionalni COBISS centri za prenos znanja iz IZUM-a v knjižnice sodelujočih držav. Iz razlogov, ki so navedeni v *Akcijskem načrtu*, pa so ti centri kadrovsko in finančno podhranjeni že nekaj let in tega brez mednarodne pomoči ni mogoče spremeniti.

Direktor IZUM-a je prisotne na seji obvestil o subvenciji **MIZŠ** za COBISS.Net v višini 20.000 evrov (8.000 za Srbijo, po 3.000 za Severno Makedonijo in Črno goro, 3.000 za Bosno in Hercegovino, 2.000 za Republiko Srbijo in 1.000 evrov za Bolgarijo), kar je dobrodošla spodbuda po osmih letih od ukinitve podpore s strani MIZŠ, a to ne more rešiti projekta COBISS.Net. Bhanu Neupane je k temu dodal, da "bi Unesco z veseljem prispeval nekaj tisoč evrov, če so predlagani projekti znotraj okvira odprtosti znanja", in da "bi bilo treba ponovno vzpostaviti stik z EU. V preteklosti so bili pripravljene pomagati, vendar so se širile govorice in sodelovanje je ugasnilo". Slednje pa se seveda ni zgodilo zaradi kakšnih govoric, temveč zato, ker nihče od ministrov, pristojnih za predlaganje projekta Evropski komisiji, tega ni bil pripravljen narediti. Zakaj se je treba sprenevedati in prikrivati resnico?

Glede govoric je direktor IZUM-a napovedal razpravo pod točko razno, a je direktor **Nacionalne i univerzitetne biblioteke BiH** kot predsednik Sveta COBISS.Net pod "razno" omenil le moja pisma članom Sveta in drugim ustanovam ter predlagal, da se Svet distancira od mojih izjav (ni pojasnil, katerih) in izrazi podporo trenutnemu vodstvu IZUM-a s pisno izjavo, ki jo je nato tudi prebral. Vsi člani Sveta so brez razprave glasovali za. Za "male pare". Izposojeni komentar neznanega avtorja: "Kadar ni mogoče odstraniti resničnosti, odstranimo tisto, kar spominja na resničnost. In mirna Bosna."

Pokroviteljstvo Unesca je lahko prestižnega pomena, vendar IZUM od tega doslej ni imel nobene koristi. Zapisniki vseh sej Sveta COBISS.Net so dostopni [tukaj](#).

Mag. **Tomaž Seljak** je vodilni avtor sistemov COBISS in SICRIS, pobudnik ustanovitve in dolgoletni direktor IZUM-a ter dolgoletni koordinator projekta COBISS.Net.